

beperkingen én mogelijkheden van de i-leerlingen. De auteurs zouden heel goed moeten kijken naar wat i-leerlingen kunnen, naar wat werkt. Een i-variant moet geen uitgekleden versie zijn van het VBO/MAVO deel (wat i-versies toch soms zijn), maar er zou heel grondig ontwikkeld moeten worden, waarbij de doelen, leerlijnen en structuur van *BV Taal* goed kunnen dienen als uitgangspunt.

Noot en literatuur

- 1 Het complete conferentieverslag kunt u opvragen bij Annemieke Geelen en/of Sylvia Kemna, Het Projectbureau, postbus 8639, 3009 AP Rotterdam, tel: 010: 407 15 99.

Berlet, I. e.a., *Instrumentaal*. Lelystad, Stichting IVIO, 1994.

Claessens, W. & J. de Maa, *Tussen wal en schip? De behoefte aan leermiddelen voor anderstalige zorgleerlingen in het Voortgezet Onderwijs*. Rotterdam, Pedologisch Instituut, 1996.

Kemna, S. e.a., *BV Taal. Methode Nederlands voor het VBO/MAVO*. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1994.

VERSLAG

Marion Siemonsma:

Toetsen in het NT2-onderwijs

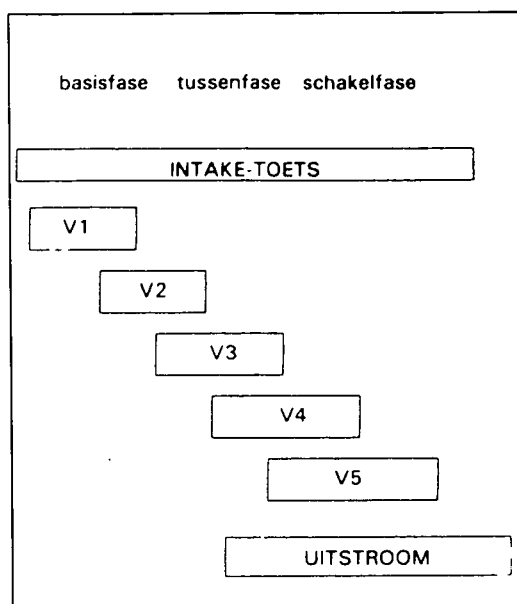
Op 12 oktober 1996 organiseerde de Vereniging van Leraren in Levende Talen een studiedag 'Toetsen in het NT2-onderwijs'. Doel van de dag was NT2-docenten uit zowel het voortgezet onderwijs (VO) als de volwasseneneducatie (BVE) meer informatie te geven over de verschillende soorten toetsen voor het meten van Nederlandse taalvaardigheid van allochtone leerlingen.

De dag werd geopend met de overhandiging van de brochure *Toetsen voor het NT2-onderwijs* (De Haan 1996) aan Wim Coumou, voorzitter van de projectgroep NT2. In deze brochure wordt een beschrijving gegeven van verschenen en binnenkort te verschijnen toetsen NT2, bestemd voor het voortgezet onderwijs en volwasseneneducatie.

Systematisch informatie verzamelen

Annemieke Janssen-van Dielen, werkzaam bij de Katholieke Universiteit Nijmegen, verzorgde de plenaire inleiding. Zij stelde dat toetsen het systematisch verzamelen van informatie is. Voordat een toets wordt afgenomen, is het belangrijk een doel te stellen voor het toetsen. Het toetsdoel moet daarbij niet verward worden met onderwijsdoelen. De toetsdoelen hangen samen met het moment waarop getoetst wordt.

- 1 Om een groep te kunnen samenstellen, wordt aan het begin van een leerproces een toets afgenomen (*intake*). Een intake zorgt voor een grove indeling. Voor een precieze indeling kan een verlengde intake worden gehouden.
- 2 Tijdens het leerproces kunnen toetsen worden afgenomen met als doel het onderwijs af te stemmen op de specifieke problemen van leerlingen. Met diagnostische toetsen wordt niet alleen het probleem herkend, maar wordt

Afbeelding 1: De Cito-toets binnen de drie fasen van de STER-leerlijn

ook de oorzaak van het probleem blootgelegd.

- 3 Een aantal toetsen kan zowel tijdens als na het leerproces worden afgenomen. Met een *achievementtoets* wordt gemeten wat er van de lesstof is blijven hangen bij de leerlingen. Een *vorderingentoets* kan tijdens het leerproces worden afgenomen om te meten hoe ver een leerling is ten opzichte van het begin van een onderwijsblok. Tenslotte wordt met een *proficiency-toets* de vaardigheid van een leerling op een bepaald onderdeel gemeten.

Er kan zowel in de lengte als in de breedte getoetst worden. Het in de lengte toetsen is het bepalen van het niveau van een groep leerlingen. Wanneer in de breedte wordt getoetst, wordt veel meer ingegaan op de vaardigheden van individuele leerlingen.

Na de plenaire inleiding waren er voor twee stromen parallellezingen, een voor VO en een voor BVE. Hieronder volgt een verslag van de lezingen voor toetsen in het voortgezet onderwijs.

Praktijk en toekomst van intake-toets

Het onderwerp van de eerste lezing was 'Toetsing aan het begin van het onderwijsleerproces'. Deze werd verzorgd door Ange-

lique Visser, werkzaam bij de Christelijke Scholengemeenschap Sprangeloo te Apeldoorn, en Uriël Schuurs van het Cito.

Een goede intake bij de isk (Internationale SchakelKlas waar nieuwkomers worden opgevangen) is volgens Visser van belang om een leerling direct op het juiste spoor te zetten. Het moet worden voorkomen dat een leerling verschillende scholen of trajecten af moet lopen voordat hij op de juiste plek zit. Door de intake kunnen niveaugroepen worden gevormd, wat een positieve invloed kan hebben op het leren. Een derde argument voor een goede intake is het belang van de begeleiding van leerlingen. Door intakegegevens krijgen alle betrokken docenten informatie over de specifieke leerling waardoor met eventuele problemen rekening kan worden gehouden. Tenslotte kunnen intakegegevens nuttig zijn wanneer een leerling (tussentijds) doorstroomt naar een andere school.

In de praktijk van de isk Sprangeloo in Apeldoorn wordt al vanaf 1987 een zelf-ontwikkelde instaptoets gebruikt. Deze toets is bedoeld voor de intake van leerlingen die al eerder onderwijs in Nederland hebben gevolgd. De toets bestaat uit zeven verschillende onderdelen die verschillende vaardigheden toetsen. Hiervan meten vijf onderdelen taalvaardigheid en probeert men met de andere twee een globaal beeld te krijgen van exacte kennis en kennis van geschiedenis en landen. Naast deze toets wordt op S.G. Sprangeloo ook een algemeen gesprek gehouden met de leerling en wordt, indien mogelijk, informatie opgevraagd bij voorgaande scholen. Wanneer een leerling de toets onvoldoende maakt, wordt hij in de basisgroep geplaatst.

Op Sprangeloo wordt een intake-toets gebruikt die door de school zelf is ontwikkeld. Voor de isk-scholen die dit niet doen ontwikkelt het Cito nieuwe NT2-toetsen. Hierbij wordt de STER-leerlijn (Schakel Traject Eerste opvang Rotterdam) als uitgangspunt genomen. Er zijn hierbij leerlijnen gemaakt voor luisteren, spreken, lezen, schrijven, grammatica en woordenschat. Binnen elke leerlijn wordt onderscheid gemaakt tussen een Basisfase (beginfase van het leren van

NT2), Tussenfase (gericht op taalvaardigheden voor het dagelijks leven) en Schakelfase (voorbereiding op het regulier onderwijs).

De toets bestaat uit een intake-toets, een uitstroomtoets en een aantal voortgangstoetsen (zie afbeelding 1). De intake-toets heeft een breed bereik. Deze toets kan zowel in de basis-, tussen- als schakelfase worden afgenomen. Hiervoor is gekozen, omdat de intake-toets geschikt moet zijn voor een heterogene groep leerlingen wat betreft NT2-niveau. De uitstroomtoets heeft een minder breed bereik, omdat hiermee wordt getoetst of een leerling de schakelfase met succes heeft afgerond. Verder zijn er een aantal voortgangstoetsen met een oplopende moeilijkheidsgraad. Deze toetsen zijn ontwikkeld voor specifieke onderdelen van het traject. Omdat veel ISK-scholen werken met de STER-leerstoflijn hoopt het Cito met deze nieuwe toets een goed hanteerbaar toetsinstrument te hebben ontwikkeld.

Toetsing en het leerlingvolgsysteem

De lezing 'Toetsing tijdens het onderwijsleerproces' werd verzorgd door Jacqueline de Maa en Wilma Plaschek. De Maa is werkzaam bij Het Projectbureau in Rotterdam en betrokken bij het STER-project waar zij zich richt op toetsing en leerlingvolgsysteem. Plaschek is werkzaam bij het Mozaïekcollege in Arnhem waar in de eerste opvang wordt gewerkt met een leerlingvolgsysteem.

Voor toetsing tijdens het onderwijsleerproces heeft het STER-project een toetspakket (Menger & Gerritsma 1997) ontwikkeld. Dit toetspakket sluit aan bij een STER-leerlijn die speciaal geschreven is voor de eerste opvang van neveninstromende tweede taalleerders in het voortgezet onderwijs. Het toetspakket moet aan een aantal voorwaarden voldoen:

- de toetsen moeten aansluiten op de lesmaterialen die de docent in kan zetten;
- de toetsen moeten aansluiten bij de beleavingswereld van de leerlingen;
- vanuit praktisch oogpunt moeten zoveel mogelijk toetsonderdelen uit een zelfde toets komen;
- de toetsen moeten lesstof-onafhankelijk zijn, dat wil zeggen dat ze niet ontwikkeld zijn voor een specifieke methode.

Op basis van deze voorwaarden is de brochure *Toetsen* geschreven en is een minimumpakket toetsen samengesteld. Dit pakket is uitgetoetst op een aantal Rotterdamse eerste opvang vo-scholen. Aan de hand van de bevindingen van de scholen is het pakket gewijzigd tot het huidige toetspakket. Op de proefscholen bleek dat de toetsen een goed onderscheid maken tussen goede en minder goede leerlingen.

Door de vorderingen van de leerlingen bij te houden bleek dat tijdig kon worden ingegrepen wanneer het verkeerd leek te gaan. Het volgen van de voortgang van het taalvaardigheidsniveau van de leerlingen moet op verschillende, vaste momenten van het leerproces plaatsvinden. Op het Mozaïekcollege¹ krijgen de leerlingen als afsluiting van een lesblok van zes weken een toets over de stof van het betreffende blok. Nadat een toets is afgenomen worden de resultaten met de leerling besproken. Aan de hand van dit gesprek wordt een handelingsplan opgesteld voor de daaropvolgende lesblokken. Elke leerling heeft een volgbriefje, waarop de resultaten van een toets en de opgestelde handelingsplannen worden genoteerd. Deze informatie staat ook op een lijst met een overzicht van de hele klas.

In het ideale geval maakt een leerling op het Mozaïekcollege de hele STER-leerlijn af. De praktijk is echter anders. Veel leerlingen stromen tussentijds in of halen het gewenste einddoel niet. Als oplossing hiervoor heeft Arnhem een vierjarig opvangprogramma, waarbij leerlingen tussentijds door kunnen stromen of juist langer met de leerstof van de eerste opvang doorwerken.

Toetsen binnen taalbeleid

Het onderwerp van de laatste lezing was 'Toetsing na doorstroom naar het regulier vo'. Deze lezing werd verzorgd door Jaap Roorda en Elsbeth van der Laan, beiden werkzaam bij Het Projectbureau in Rotterdam. Zowel Roorda als Van der Laan begeleiden scholen in het regulier vo-onderwijs met het ontwikkelen van taalbeleid. Op deze scholen zitten onder andere leerlingen die afkomstig zijn van de eerste opvang. Binnen het regulier onderwijs moeten deze leerlingen

Problemen	Oplossingen
3 Formuleervaardigheid De woordkeus en de zinsbouw van de leerlingen is onvoldoende. 1 De leerling zoekt bij het formuleren vaak naar de goede woorden. 2 De leerling gebruikt vaak andere woorden dan in een situatie is vereist. 3 De leerling heeft grote problemen met het verschil in de/het-woorden. 4 De leerling heeft grote problemen met de verbuigingsvormen van de sterke werkwoorden. 5 De leerling heeft problemen met de zinsvolgorde (plaats van het werkwoord). 6 De leerling heeft grote moeite met het geven van en antwoord in eigen woorden. 7 De schriftelijke antwoorden zoals bij proefwerken zijn niet goed te begrijpen.	<ul style="list-style-type: none"> - Bespreek bij het nakijken van de antwoorden van oefeningen niet alleen of het inhoudelijk goed is, maar ga ook in op de manier waarop het opgeschreven is. - Controleer, als de leerlingen een antwoord geven dat letterlijk uit het boek komt, of ze het ook in hun eigen woorden kunnen zeggen. - Geef voorbeelden hoe je zinnen gemakkelijker kunt formuleren. - Bespreek toetsen na. Ga daarbij ook in op de manier waarop leerlingen hun antwoorden hebben opgeschreven, zeker als ze daardoor minder punten hebben gehaald. - Geef waar mogelijk bij vragen in proefwerken aan hoe u het antwoord geformuleerd wilt hebben (bijvoorbeeld in hele zinnen of juist niet). - Probeer in proefwerken moeilijk taalgebruik en lastige zinsconstructies te vermijden. - Geef ernstige problemen met formuleren door aan de RT-docent en aan de mentor.

Afbeelding 2: Voorbeeld van een signaleringslijst.

ook talig kunnen functioneren in schoolse situaties. Dat wil zeggen dat ze normale lessen moeten kunnen volgen, teksten moeten kunnen lezen, etcetera. Een leerling moet vaardig zijn in verschillende taaltaken. Idealiter zou iedere aparte taalkaak met een toets gemeten worden. Deze toetsen zijn echter lastig te construeren, omdat veel taaltaken complex zijn en onderling met elkaar verbonden. Een mogelijke oplossing is te kijken naar wat de basis lijkt te zijn om talig mee te kunnen draaien op school. De belangrijkste factoren hiervoor zijn 'woordenschat' en 'tekstbegrip'. Als deze basis niet aanwezig is, dan is het voor een school belangrijk om te bekijken wat zij daar aan kan doen: hoe stem je je onderwijs af op de taalvaardigheid van de leerlingen? Om hier een antwoord op te kunnen geven, moet eerst een aantal vragen worden beantwoord. Ten eerste: hoe groot is de woordenschat van de leerlingen? Ten tweede: hoe is het gesteld met het tekstbegrip van de leerlingen:

- op woord- en zinsniveau?
- op het niveau van alinea's (combineren van informatie)?
- op het niveau van de hoofdgedachte van de tekst?

Voor het beantwoorden van deze vragen kan een aantal instrumenten worden gebruikt. Er zijn niet veel toetsen om de taalvaardigheid van allochtone leerlingen in het voortgezet onderwijs te meten. Drie komen ervoor in aanmerking en werden tijdens de lezing kort toegelicht: STAAL (schriftelijke taalvaardigheden allochtone leerlingen, Schuurs 1993), de Tekstbegriptoets (Hacquebord z.j.) en de Taaltoets Allochtone Kinderen-bovenbouw (Verhoeven & Vermeer 1993).

Daarnaast is in het kader van schoolbegeleiding op Het Projectbureau een signaleringslijst (Bots & Roorda) ontwikkeld. Deze lijst is nog in een experimenteel stadium. Met de signaleringslijst kunnen gegevens worden verzameld voor een leerlingvolgsysteem. De signaleringslijst is breder dan een taalvaardigheidstoets. Deze lijst heeft vier componenten: gedrag, leesvaardigheid, formuleervaardigheid en luistervaardigheid (zie afbeelding 2).

Bij iedere component is een aantal vragen opgesteld waarmee een docent mogelijke problemen van de leerling kan constateren. Bij ieder probleem staat ook een mogelijke oplossing genoemd. Door deze signalerings-

lijst worden leraren betrokken bij het signaleren van taalproblemen. Dit kan ertoe leiden dat docenten beter inzicht krijgen in de taalproblemen van leerlingen, wat weer tot gevolg heeft dat een leerling sneller en beter kan worden doorverwezen. Uiteindelijk is het doel van taalbeleid dat een leerling op de juiste plek zit, waardoor hij met succes zijn schoolcarrière kan afsluiten.

De studiedag leverde een duidelijk overzicht over bestaande en nog te ontwikkelen NT2-toetsen, over de praktijk en de theorie van NT2-toetsen. Om terug op school nog steeds wegwijst te kunnen in het toetsenaanbod, is de Levende Talenbrochure *Toetsen voor het NT2-onderwijs* (De Haan 1996) een overzichtelijke gids.

Noot en literatuur

1 Meer informatie over het STER-project op het Mozaïekcollege in: Plaschek, W. & T. Smabers, 'Chaos en wildgroei beteugeld. De betekenis van het STER-project voor het onderwijs op de ISK-afdeling van het Mozaïekcollege te Arnhem' in: *Levende Talen*, 504, 1995.

Bots, R. & J. Roorda, *Signaleringslijst* (experimentele fase). Rotterdam, Het Projectbureau, 1996.

Haan, I. de, *Toetsen voor het NT2-onderwijs. Beschrijving van toetsen Nederlands als tweede taal voor voortgezet onderwijs en volwasseneneducatie*. Vereniging van Leraren in Levende Talen, 1996.

Hacquebord, H.I., *Tekstbegriptoets voor de brugklas. Instrument voor signaleren en typeren van leesproblemen*. Groningen, Jacob Dijkstra, z.j.

Menger, P. & H. Gerritsma, *Toetsen Nederlands als tweede taal. Een gebruikadvies voor inzet van toetsen in de eerste opvang voortgezet onderwijs*. Groningen, Wolters-Noordhoff, z.j.

Verhoeven, L. & A. Vermeer, *Taaltoets allochtone kinderen (bovenbouw). Diagnostische toets voor de vaardigheid Nederlands bij allochtone en autochtone kinderen in de bovenbouw van het basisonderwijs*. Tilburg, Zwijsen, 1993.

Schuurs, U., *STAAL (schriftelijke taalvaardigheden) allochtone en autochtone leerlingen*. Arnhem, Cito, 1993.

LEESVOER

Taalbeleid als hit

Taalbeleid in het primair onderwijs is een van die onderwerpen waar je als basisschool *eigenlijk* iets mee moet. Zeker als je meertalige kinderen op school hebt. Een conferentie hier en weer een boek daar. Een directeur of een schoolbegeleider die eens wat dropt. Geen onderwerp, meestal, waar nut en noodzaak meteen van wordt ingezien en aanleiding geeft tot enthousiaste initiatieven.

Als u zich wilt laten overtuigen en/of op zoek bent naar het waarom en het hoe, dan moet u uw oog eens laten vallen op het *Haags Instrument Taalbeleid*. Middels een heldere uiteenzetting, waarbij metaforen en voorbeelden worden gebruikt, wordt ingegegaan op het waarom van taalbeleid. Hiernaast geeft het een team van een basisschool een instrument in handen om taalbeleid op een inzichtelijke manier aan te pakken. Waar moet je beginnen, wie doet wat en hoe voorkom je dat enthousiasme in een mist van vaagheid strandt? Hoe breng je het taalonderwijs binnen de school in kaart en waar leg je vervolgens de inhoudelijke prioriteiten? Tenslotte komt het uitwerken van concrete veranderingsplannen aan bod.

Het instrument bestaat uit twee delen of versies (een gele en een blauwe) en zal een samenhangend pakket gaan vormen. Deel 1 gaat in op het algemeen taalbeleid. In het tweede deel (werkversie beschikbaar in mei aanstaande) worden de kenmerken voor verschillende doelgroepen nader geconcretiseerd.

Geïnteresseerden uit andere delen van het onderwijs kunnen hier inspiratie voor hun eigen situatie vinden als het gaat om het waarom van taalbeleid en hoe je rekening kunt houden met kenmerken van veranderingsprocessen binnen de school. De inhoud van het instrument is natuurlijk bedoeld voor de praktijk van een basisschool.

P. Prins, *Haags Instrument Taalbeleid* (blauwe versie). Den Haag, Haags Centrum voor